

NOIES QUE DIBUIXEN NOIES

ELENAPUNTOG

ELENA GUÀRDIA

Dibuixant

Mª ÀNGELS CABRÉ

Esriptora

Com a autores del primer còmic lèsbic publicat a Espanya i fent-nos ressò de l'expansió actual del gènere i de la conquesta de nous segments de lectors, ens preguntem si les dones creadores estan participant en el fenomen en la mesura que els correspon o si encara són "dibuixants de segona". Fent un repàs de les dones que dibuixen i de les dones dibuixades des dels anys quaranta, volem tirar enrere la mirada per poder tenir així una visió molt més fidedigna de la realitat. Perquè *The Lola's World* (Històries de Lola), la nostra sèrie de llibres d'humor gràfic, no és un fenomen aïllat sinó un pas més en una lluita col·lectiva, amb companyes de viatge nacionals i estrangeres, i, per què no dir-ho, el desig de contribuir a oferir un punt de vista femení que encara sabem altament necessari.

PARAULES CLAU: creadores, còmic, lesbianisme, feminisme.

1. Introducció

Estem d'enhorabona: el Ministeri de Cultura ha creat el Premi Nacional del Còmic. Que el gènere viu una expansió és una evidència, no només perquè sembla que la diminuta indústria editorial que d'ell s'ocupa estigui creixent sinó perquè les propostes comencen a ser realment variades i la varietat és el primer senyal de riquesa. Més de 1.000 títols publicats a Espanya al 2005 són una mostra d'aquest impuls. Suposen un 6% més de títols respecte a l'any anterior, però, atenció, un 55% més d'exemplars editats, i això és molt. I si es llegeix més còmic hi haurà més còmics i millors còmics.

No ens enganyem, però; encara que estiguem al segle XXI, la presència de la dona al mitjà segueix sent ínfima en relació a la dels barons, encara que alguns senyals presagien incorporacions pròximes –això esperem– que

permetran en un futur no molt llunyà que la dona mengi també d'aquest pas-tís; i que les autores participin en major mesura voldrà dir que també hi haurà nous continguts. Perquè estaria bé que algun dia autores i autors convivessin en justes proporcions i oferissin versions múltiples dels mateixos temes. De fet, algunes de les nostres frases estan destinades a combatre certs tòpics. Una d'elles diu, per exemple: "Al darrere d'un gran home sempre hi ha una gran dona, al darrere d'una gran dona sempre un gran home. O no?".

La nostra petita aportació al sector consta tot just de dos llibres i d'un tercer, una antologia dels dos primers en català, que està en camí (ELENApuntoG, 2005, 2006, 2007). Ni tan sols ens publica una editorial dedicada exclusivament al còmic, sinó una editorial generalista. Som dues autores fent a quatre mans humor gràfic al voltant d'un personatge femení, Lola, una lesbiana sobre la trentena a través de la qual, usant-la com a instrument, tractem qüestions generals i qüestions particulars del col·lectiu al que pertany. Però com que sembla ser que hem estat les primeres a tractar en aquest país aquesta temàtica de manera extensa des de l'humor gràfic, no podem per menys que sentir-nos una mica pioneres i agrair el treball de les autores que van aplanar el camí perquè això fos possible. El 2005 va ser l'any que vam publicar el nostre primer llibre, *The Lola's World 1*; una mica tard, però menys és res, encara que en altres països feia ja temps que aquesta temàtica es tractava obertament des de l'humor gràfic. Esperem que la data assenyali algun dia el començament d'un llarg camí ple de propostes enriquidores i variades.

2. Breu història de les dones que dibuixen i de les dones dibuixades (1940-2007)

Com que fer una visió retrospectiva completa de la presència de la dona dibuixant i guionista seria aquí impossible, ens limitarem a fer un petit repàs de la incorporació de la dona al mitjà vista a través del tamís de dues auto-

res novells amb ganes d'anar més enllà, de dur al personatge de Lola, o potser a altres personatges, cap a noves metes al món de l'humor dibuixat, que tan útil resulta per a emmirallar, qüestionar i denunciar; en definitiva, per a establir complicitats amb els lectors, que és al que nosaltres humilment aspirem.

Començarem dient que evidentment amb el nostre treball no busquem un *apartheid* educacional (terme que emprà Terenci Moix a *Història social del còmic*), com sí que feien les revistes "per a noies" que van aparèixer a partir dels anys quaranta –i que es va estendre durant els més de trenta anys de gris franquisme. O sigui, que la nostra Lola no va néixer per a que el seu públic lector fos exclusivament femení, encara que evidentment és aquest públic el que la prefereix; però a nosaltres ens encanten els còmics de Ralf König (publicats aquí per Ediciones La Cúpula) i no som nois; en justa correspondència, perquè no haurien d'agradar-li, a ell, les nostres vinyetes?

Fent una mirada retrospectiva a les històries per a noies dibuixades per dones, no cal dir que Lola no s'assembla gens a les *féminas* que, a partir dels anys 40, van aparèixer a revistes com *Sissí*, *Azucena*, *Florita* o a *Lily* (aquesta última amb un toc més avançat al incloure fotos de cantants i actors). La nostra Lola no vol, en cap cas, tenir res a veure amb aquestes noies que somien amb nois ben plantats i creuen en els contes de fades; ni tan sols vol assemblar-se a la una mica més avesada Esther, de l'autora barcelonina Purita Campos, les historietes romàntiques de la qual van seguir dibuixant-se fins a finals dels vuitanta –llur protagonista actualment ha estat revisitada ja com adulta i amb un nou guionista.

La llista de dones dibuixants, encara que supeditades a una visió falocràtica de la vida, ha estat llarga. Van fer aportacions més que notables autores com Mercè Llimona, Pili Blasco, Rosa Galcerán, Pilarín Bayés, María Pascual, Carmen Mir, la mateixa Purita Campos o Carmen Barberà, aquesta última coneguda com a creadora de *Mary Noticias*, personatge que als anys 60 va voler ser un projecte de nova dona, encara que de cap manera independitzada del poder masculí. Les revistes per a noies van ser legió i van obeir els dictàmens de l'època, de la qual són un clar reflex i un fidel testimoni. Una selecció de reproduccions de portades i de pàgines dibuixades d'aquestes publicacions pensades per al públic femení poder-se veure fins al dia 21 d'abril de 2007 al Museu del Còmic de Barcelona.

Tots sabem que Espanya va ser en aquestes dècades un país beat i purità,

de manera que les dibuixants no podien sortir-se massa de les idees prefijades, dels models permesos. Això és el que té viure i dibuixar en un país governat per un dictador, que la llibertat d'expressió es veu molt minvada, fet al que cal sumar que la postguerra a Espanya va ser molt llarga, dòcil i agrisada. Llavors no podia dir-se, ni de bon tros, el que diu la nostra Lola: "Si hi ha una paraula que sobra al diccionari, aquesta és monogàmia".

Els lectors de llavors veien com als països veïns afloraven creacions amb les quals ells no podien ni somiar; era per aquest motiu que anaven tant a Perpinyà a veure cinema i a comprar revistes, o que visitaven tant les rebotigues prohibides de les llibreries, veritables àgores de saber censurat. Per posar un exemple de la reculada hispànica i dels avanços de països propers en el camp que ens ocupa, el 1962 naixia per a la premsa britànica Modesty Blaise, la versió femenina de James Bond, obra mestra de Peter O'Donell i Jim Holdaway, fruit d'una Europa que va començar a bullir als 50 i que als 60 va materialitzar els seus assoliments, entre els quals s'inclouen les reivindicacions de les dones, fins a aquesta data condemnades a estar amb la pota trencada i a casa o, a tot estirar i si eren nord-americanes, reunint-se amb alguna que altra venedora de *tupperware* a casa d'una veïna.

Modesty Blaise ha quedat en el record com una noia enèrgica, independent, però que, lluny de derivar en un personatge feminista que defensa els seus drets, serà a la llarga el punt de partida de personatges del còmic fantàstic i eròtic ("fantaeròtics", a dir de Romà Gubern), cosa evidentment molt lícita però que no és el camp que a nosaltres ens interessa ni ens ocupa. De fet, si ens posem a pensar-hi, ens hagués agradat que Modesty Blaise esdevingués una Lola executiva, intrèpida en el món dels negocis i seductora en l'amor; hagués casat més amb el que nosaltres creiem que és bo que els còmics comencin a dir. Les *femmes fatales* voladores ens deixen més aviat fredes, indiferents, encara que no dubtem que algunes puguin ser també bons vehicles d'opinió per als seus autors, que per alguna raó les deuen triar.

A més, perquè enganyar-nos, en el terreny de l'erotisme, Lola no aspira a competir amb aquestes dones siliconades que llueixen cuixes tornejades, cabelleres agitades al vent i cintures de vespa. La realitat és que Lola no resulta gens eròtica –ho sentim, Lola– i tampoc viu precisament als núvols, sinó que toca de peus a terra. Té molt poc de Barbarella (aquesta sòsia de Brigitte Bardot a l'espai sideral), molt poc de la Valentina de Guido Crepax (objecte de desig i causa, imaginem, de moltes pol·lucions nocturnes) i molt menys res en comú, ni tan sols el dit petit, amb les noies-joguines eròtiques de Milo Manara. I tampoc està gens a prop de les agressives noies que Horacio Altuna va fer aparèixer a la revista *Playboy*. Lola ni és eròtica ni és heroica, sinó una noia normal amb problemes normals i somnis normals. I tampoc té intenció de ser salvada per cap mascle més fort que ella que faci gala del seu valor enfront de la debilitat física de la nostra protagonista, com succeeix en els còmics de superherois, on les dones són meres comparses dels seus *partenaires* masculins, les aparicions dels quals a les vinyetes són molt més estel·lars.

Ens rendim a l'evidència que totes aquestes aguerrides dones de paper a què hem fet referència estan molt més ben dibuixades que Lola, qui llueix més aviat una estètica "feïsta" (encara que no arriba de cap manera a l'extrem de, per exemple, els personatges d'Álvarez Rabo), però no és el nostre objectiu que acabi sent un model a seguir a les clíniques d'estètica; de fet, no és el nostre objectiu que acabi sent un model de res. En el seu descàrrec, hem de dir que Lola va insistir que, posats a airejar la seva vida privada, volia aparèixer com objecte de desig i salvar de tant en tant a alguna bella donzella (ni que fos de ser atropellada per un motociclista imprudent), però no li vam fer cap cas i s'ha de conformar amb el que li ha tocat: ser una noia corrent.

Dèiem que a Espanya la dictadura va retardar enormement el procés d'obertura i que, mentre a l'altra banda dels Pirineus i del Mar Cantàbric es van obrir finestres inèdites destinades a ventilar les habitacions de les joves, a Espanya es va seguir "entre visillos" (que encertat el títol de Carmen Martín Gaité!), adoctrinant a les jovenetes en aquesta especialitat en la qual encara alguns creuen: ser educades per a casar-se amb el millor postor, criar els fills i poc més.

Amb els anys, i a mesura que el país avançava, la majoria de les autores de les revistes esmentades van deixar pel camí els seus llapissos de colors i es va produir el relleu: van aparèixer noves plomes i també noves capçaleres, com *El Jueves* (1977) o *El Víbora*, que va néixer l'any 1979 i es va convertir en capdavantera del moviment *underground* del còmic nacional, amb autors com Nazario, Max, Gallardo, Pons i Mediavilla. El que sí que està clar és que el que va permetre que el caire de les revistes canviés tan radicalment va ser l'adveniment de la democràcia i no altra cosa, de manera que voler atribuir al còmic a Espanya una evolució lògica és impensable i assimilar-lo al desenvolupament del mateix en altres països una bogeria.

Arribades a aquest punt, a aquests anys ja molt més moguts i proteics, sense la caspa i la cursileria immediatament anterior, volem destacar a dues autores que, encara que en registres diferents, sí que tenen en comú haver volgut oferir noves representacions de la dona. D'una banda, la barcelonina Nuria Pompeia, que va arribar a crear un personatge amb Manuel Vázquez Montalbán (que signava amb el pseudònim de "Manolo V el Empecinado"): es tractava en concret d'una noia anomenada Palmira, que a l'origen havia de ser un noi i que com a conseqüència "posseeix" certa androgínia. Les tires van ser publicades a la revista *Triunfo*. I d'altra banda, l'argentina, resident a Espanya, Mariel Sòria, alumna d'Hugo Pratt en la seva terra natal i que des de finals dels 70 publica treballs al nostre país, col·laborant ininterrompudament des de les seves primeres passes amb *El Jueves*, on en l'actualitat segueix signant al costat del també actor Manel Barceló les seves pàgines sobre el personatge de Mamen, nascuda en una sèrie anterior anomenada "Contactos" que guionizava Andreu Martín, amb qui també va crear el detectiu paròdic Sam Balluga.

Però no siguem massa optimistes: a finals dels 70, quan es va donar el tret de sortida perquè emergissin les propostes esbossades gairebé des de

la clandestinitat o tímida ment, van ser els homes i no les dones els encarregats –com de tot en aquell temps– de crear els primers còmics per a adults destinats a la dona. Així doncs, la mirada que es va projectar sobre ells i que els va encarrilar va ser exclusivament masculina, amb el que això comporta. No volem dir amb això que calgui abolir aquestes aportacions, com tampoc esborrariem del mapa *Madame Bovary* per haver estat escrita per un home, però no hi ha dubte que si en còmic haguéssim tingut en aquells anys visions femenines, l'espectre hagués estat molt més ampli.

Afermat ja el procés democràtic, que sorgissin productes culturals autòctons i fossin progressivament conquistant espai als anys 80 i 90 no vol dir ni de bon tros que el que es feia fora arribés aquí; no cal dir que amb la literatura pura i dura ha passat el mateix: és molt el que s'ha publicat amb retard. Això implica que avanços forans en el camp de la creació femenina no han tingut aquí cap ressò fins a èpoques molt recents i, entre altres coses, ens hem saltat l'evolució del còmic *underground* nord-americà que tantes aportacions ha fet amb la dona com a subjecte i com a objecte, i en concret en el que a la temàtica lèsbica es refereix, del que són clarament pioneres.

Perquè és als EUA on s'ha gestat el còmic femení que d'alguna manera ha estat motor del que es fa en altres països, inclòs el nostre. En paraules de l'estudiosa Ana Merino, especialitzada en aquest àmbit: des dels anys 70 "les dones han creat conscientment un nou gènere reclamant un espai de representació pròpia" (Merino, 2001: s.p.): un espai on es mouen personatges que emulen a les dones reals, creïbles i no distorsionades per mirades esbiaixades.

A Espanya, en canvi, ha estat en anys molt recents quan aquest espai de representació pròpia ha aixecat el cap; en realitat, estem encara en procés, tractant de fer-lo prou gran perquè sigui estable i puguin recolzar-se en ell noves propostes. És ara el moment de posar els fonaments perquè algun dia el còmic dibuixat per dones arribi a la sedimentació que mereix. Aquest espai de representació a què fem referència ha tingut aquí alguns antecedents com els assenyalats (Mariel, Nuria Pompeia...) però no ha estat fins que Maitena va irrompre al panorama dels mitjans espanyols (encara que va començar al 1993 a fer una pàgina setmanal d'humor al seu país) quan l'avanç s'ha notat, servint els seus ja molts llibres publicats (*Superades*, *Dones alterades...*) de plataforma de llançament per a d'altres treballs encara incipients, com pot ser el nostre i els que esperem vinguin darrere. Ha estat llegint a Maitena i veient que Maitena engrossia el públic, que lectors i editors s'han posat tàcitament d'acord a propiciar noves incursions en el gènere.

Però potser sigui el terreny de l'*underground* el que està contribuint, encara que tímida ment a tenor de les encara escasses vendes, a crear el marc propici per a noves aventures. Dèiem que és ara quan es tradueix el que porta temps donant cuades a l'estranger. Hi ha dos casos paradigmàtics, arribats dels EUA. Al 2004 va veure la llum, gràcies a l'Editorial Egales, *Unas bollos de cuidado*, d'Alison Bechdel, de qui s'ha dit que és al còmic lèsbic el que Köning a l'homosexual. La traducció del títol ha rebut moltes

crítiques, sent l'original *Dykes... to Watch Out for*. Es tracta d'una autora que duu quinze anys en actiu i que amb aquestes historietes repassa els diferents arquetips lèsbics que trobem a la societat actual en un intent per a fer aflorar els sentiments de la comunitat gai i lèsbica. Aprofita, de passada, per a carregar contra qüestions urgents com el sexisme, el racisme i, per descomptat, contra la política imperialista de Mr. Bush.

I del 2005, any, com hem esmentat, de l'aparició del nostre primer llibret, és *El mundo de Jane*, de Paige Braddock, que al 1991 va començar a publicar a Internet les tires d'aquesta periodista lesbiana amb ulleres, protagonista d'una comèdia de situació coral plena d'equívocs i fantasies relacionades amb el món del còmic i que aquí edita La Cúpula. De l'*underground* nord-americà van sortir també altres plomes, evidentment. És el cas de Roberta Gregory o de Phoebe Gloeckner. També als Estats Units la dibuixant Cathy Guisewite va crear a Cathy, una oficinista que no es vol engreixar; i una canadenc, Lynn Johnston, amb les tires de *For Better or for Worse*, es centrava en les mestresses i en les seves àrdues vides.

I després trobem la gran i genial aportació francesa: Claire Brétecher, que fa una clara reivindicació feminista des de l'humor criticant les polítiques socials, tractant problemàtiques com la immigració o la SIDA. Brétecher dibuixa, des dels anys 70, dones despenitades, negligents en el vestir, lesbianes o no i frustrades, doncs si Maitena té a les seves *Superades*, la francesa té als seus *Los Frustrados* (publicats aquí per Grijalbo), cinc toms escrits entre 1974 i 1980 que l'any 2000 va reunir en un sol volum. Una autora molt traduïda i molt reeditada que també trobem en castellà amb àlbums per partir-se de riure.

Una altra francesa és també digna d'esment, Hélène Bruller, afí a Maitena en uns quants aspectes (com en l'ús de les pàgines temàtiques de que l'argentina se serveix a *Dones alterades*). D'ella, Astiberri Edicions ha publicat *Quiero un príncipe azul* (2006). Després hi ha la també francesa Peggy Adam, que explica la història d'una dona amb el rerefons de Ciutat Juárez a *Luchadoras* (Sinsentido, 2007). I hom tampoc pot deixar d'esmentar a la parisenc, Anne Guillard (1981), que dibuixa històries de noies i per a noies a la saga *Valentine*, aquí en edició de Glénat (primera entrega publicada el 2005).

Evidentment hi ha moltes altres dibuixants que no consagren els seus esforços a retratar universos exclusivament femenins sinó que han pres altres camins artístics, incloent la il·lustració infantil, de la qual aquí no ens hem ocupat per no considerar-la de la nostra competència: Asunción Balzola (Bilbao, 1942), Victoria Martos (Madrid, 1957), Laura Pérez Verneti (Barcelona, 1958), Ana Juan (València, 1961), Marta Guerrero (Tarragona, 1965), María Antonia Santolaya (La Rioja, 1966), Raquel Alzate (Baracaldo, 1972), etc.

Així mateix, des de començaments dels 80 han aparegut autors barons interessats a oferir una visió feminista dels personatges femenins i que contribueixen enormement a sembrar una visió diferent de l'habitual. És el cas

dels germans Hernández amb el personatge de Luba o del francès François Bourgeon o del colombià Vladdo, creador d'Aleida, símbol de la lluita per la igualtat, una quadragenària l'estat civil de la qual és "disponible" i que va al psicòleg; o d'Oscar Garibaldi, autor de les enginyoses pàgines d'*Eva y Lilith*. I sempre estaràn, per a alegria de tots els lectors, la Mafalda de Quino, la Lucy de Charles Schultz i les originals Liza i Marge Simpson de Matt Groening.

3. Lola: la nostra criatura

Per a donar a llum a la nostra criatura, Lola, hem partit de les mateixes premisses que bona part del còmic alternatiu, que alguns anomenen *underground*, i feminista gestat a partir dels anys 70 a què hem fet esment repetidament. Arrenquem doncs d'aquests anys 70 en els quals es produïx una clara reculada de la dominació masculina, que va minvant any rera any. La idea és narrar amb realisme, i al temps amb humor, escenes tan properes a allò real que siguin versemblants, on es vegi reflectida la condició femenina en les seves diverses variants (identitat, sexualitat...). Hores d'ara, lluny d'una visió androcèntrica –i podríem afirmar que en contra d'ella– han nascut molts personatges, i amb ells Lola, que aspira a ser una més en la festa del còmic. "Les amigues de les meves amigues són les meves amants", diu Lola.

Són autobiogràfiques les vivències de Lola que reflectim als nostres llibres? Han estat dites les paraules que posem en boca seva? Hem escoltat a algú dir així, sense embuts: "Entre una bona conversa i un bon polvo, totes preferim un bon polvo?" En certa manera, sí. El nostre sí que és un

còmic realista i de tints autobiogràfics, no perquè ens hagi succeït personalment el que passa a Lola, sinó perquè ho hem vist reflectit al nostre entorn immediat. D'aquí, segurament, que trobem amb facilitat la complicitat de les nostres lectores, que connectem amb elles. Les lectores ens han dit que es reconeixen en el nostre còmic i aquest és el primer

pas per a arribar a l'objectiu que ens hem fixat: donar veu a un col·lectiu i, en concret, a una manera d'entendre el fet d'estar inscrit en ell. És clar que amb la personalitat i les idees que atribuïm al personatge volem expressar el

nostre malestar per la imatge femenina i el rol que s'atribueix a la dona a d'altres còmics. I també el nostre desassossec davant el que encara impera al carrer: actituds caduques, periclitades, trets feixistoides i fòbies vàries. "Existeixen tantes maneres de prostituir-se...", diu Lola a una vinyeta, tot mirant a una executiva agressiva.

Per fortuna, no estem soles en aquest recorregut. Tenim companyes de viatge de tot tipus i condició, amb diferents estètiques i registres. Ja hem al·ludit a Paige Braddock, Claire Brétecher, Alison Bechdel, Phoebe Gloeckner, H el ene Bruller... Altres noms encara no esmentats s on les nord-americanes Julie Doucet, Debbie Drechsler i Jessica Abel; la canadencsa Rosalind B. Penfold; la iraniana Marjane Satrapi (la primera iraniana historietista, èxit de vendes i c ebre per la seva autobiografia *Pers polis*, Norma editorial, 2007); l'argentina Ana Von Rebeur, autora entre d'altres títols de *Los hombres andan flojos*, publicat per Robinbook, 2004; i, com no, les espanyoles Rosa Navarro i Gema Arquero, autores de *Salidas de emergencia* (Odeonia, 2006) i presents en aquestes jornades. I també hi ha l'Aniel, amb personatge principal transsexual que s'hormona per a ser dona.

Pel que fa a Maitena, a qui podem anomenar mestra, alguns sectors puristes no l'aprecien gens ni mica, però està clar, insistim, que cal donar-li les gràcies per haver encarnat l'ascens d'una dona dibuixant a la fama amb les seves descripcions de la guerra dels sexes, la vida en

parella i, abans de res, els defectes de les femelles, és a dir, els nostres. Diu Lola: “La veritable limitació som nosaltres mateixos”. L’èxit merescut de Maitena ha fet que, en l’humor gràfic i a aquestes latituds, el joc de cartes de la falocràcia sembli definitivament trencat al nostre camp i el cronòmetre comenci a comptar de zero. Ja no és Forges l’únic a qui la gent coneix.

Ja ho vam dir al pròleg del primer volum: “El personatge de Lola va néixer una tarda d’estiu sense que ningú el cridés. Lola tenia veu i deia el que nosaltres volíem dir” (ELENApuntoG, 2005: 3). També vam dir que “Lola parla sense embuts i no està per a daurar la píndola a ningú” (*Ibid.*: 4). En el nostre primer llibre al·ludíem també a un país on els reaccionaris semblaven tenir dret de cuixa. Llavors, fa tot just gairebé tres anys (fins a març de 2004), governava la dreta més rànica (clar que n’hi ha algunes que encara ho són més), encara que la gent del carrer era la mateixa que ara. Hem donat la data clau, el 2004: entenen ara perquè va ser el tret de sortida per a certs llibres que fins aleshores no trobaven editor, ja fossin originals o traduïts? El 2004 va suposar un canvi simbòlic de mentalitat i el còmic de temàtica lèsbica se n’ha beneficiat. Ja al segon volum, dèiem al el pròleg que “Lola ataca de nou”, que “segueix empipada amb el món però té molts més motius per a estar contenta” (ELENApuntoG, 2006: 5). Ara governa l’esquerra, però, com dèiem: al carrer, la gent segueix sent la mateixa que abans i segueix sent necessari dir moltes coses, encara que sigui a través d’aquest vehicle tot terreny que és l’humor.

Lola va néixer com el fruit d’una necessitat d’expressió urgent, pensàvem moltes coses que ningú deia, o que com a mínim no es deien com nosaltres creïem que convindria que es diguessin: sobre el maltractament (quan en una habitació d’hospital diu indignada: “No em puc creure que encara hi hagi jutges que dubtin!”), el caos urbà, les relacions sentimentals, els accidents de trànsit... Parla

de nou Lola: “L’excés de velocitat és un defecte d’autoestima: No corris!” Siguem sinceres: en realitat Lola va néixer com un pur entreteniment, però quan vam tenir uns quants dibuixos sobre la taula ens vam adonar que hi havia alguna cosa més, alguna cosa que traspassava la frontera d’allò lúdic, que teníem l’obligació moral de tractar de mostrar un aspecte de la vida que coneixíem i que pensàvem que la gent coneixia poc i era bo que conegués més. En definitiva, vam voler posar el nostre gra de sorra per a “normalitzar”

una situació que precisa a crits ser normalitzada. I això hem intentat fer, sens dubte, encara que delectant i a través d'un tipus de dibuix caricaturesc.

Dèiem que ara governa l'esquerra però que la gent és la mateixa. La gent sempre és la mateixa: mesquina, insolidària, egoista, grollera, violenta... I és a la gent a la que cal atribuir totes les coses dolentes que passen i no atribuir-les a entelèquies inexistents: el món àrab, l'amenaça terrorista, el masclisme regnant, l'avarícia dels rics... Lola vol un món millor, fet per persones

millors, perquè nosaltres també ho volem i perquè creu que és factible, encara que alguns puguin titllar-la d'il·lusa (de fet, que et titllin del que vulguin sempre que no t'esborrin del mapa). Per aquest motiu a la nostra protagonista li dona per fer de borinot, de lupa amb la qual dissecar, com una entomòloga, els símptomes dels nostres mals: els que fan aquest món mesquí, insolidari, egoista, groller, violent... I sempre en defensa de la llibertat i les seves diverses manifestacions. Lola de nou: "Els que diuen que la bisexualitat no existeix és que no l'han provat".

Les dones hem trigat tant en incorporar-nos al món de l'humor gràfic que quan aconseguim que algú (generalment un home) vulgui publicar-nos –encara que en el cas de Maitena va ser una dona, l'editora i escriptora Esther Tusquets– aprofitem al màxim aquesta eina de comunicació veloç que és l'humor, i ho fem servint-nos d'ell com altaveu de la nostra pròpia veu, per a qüestionar la nostra ubicació en el món i l'espai que uns altres ens han assignat. Encara que com ja hem dit no faci falta ser dona i molt menys lesbiana per a parlar de nosaltres de forma interes-

sant, demolidora i reivindicativa. Diu Lola mirant amb menyspreu a unes noies d'estètica okupa: "Què sabran aquestes què és portar una vida alternativa!"

Nosaltres, tímidament i de forma més humil, pretenem continuar en aquesta línia de fer un còmic útil, que parli de nosaltres, les nostres experiències, ambicions, virtuts i defectes, que reivindicui el dret a ocupar un espai en la societat, que critiqui, que reaccioni, que faci reaccionar... Aquest, doncs, també és un còmic en femení, bastant autobiogràfic, amb un personatge proper, identificable i realista (encara que de vegades aparegui alguna mamelluda pel mig per a satisfer el voyeurisme lèsbic, que també existeix). No volíem conformar-nos amb els entorns llunyans que arriben a través de les traduccions, volíem reflectir el nostre propi i això és el que hem fet. L'homosexualitat fou estigmatitzada com a malaltia des del segle XIX i el nostre és un país on ser homosexual –per sort cada vegada menys– encara, té una valoració pejorativa; on es segueix discriminant a gais i lesbianes en les seves pròpies llars, al carrer, a la feina; on existeixen problemes de compatibilitat entre l'homosexualitat i determinades professions; on segueix sent difícil anar per la vida sent dona i obertament lesbiana. Per això fan falta molts llibres i millors que aquest que cridin l'atenció sobre tot això. I no hi són! I n'hi hauria d'haver més! I ja veieu que no fa falta ni tan sols saber dibuixar. En definitiva, aquest pretén ser un còmic que serveixi com a mitjà de definició i expressió d'una forma de vida "possible", real i molt, molt normal. És el nostre art *queer*? Que és *queer* ja ho diem nosaltres, que és art ja ho diran, si volen, vostès.

Hem intentat integrar text i imatge el millor que hem sabut, aprofitant la simplicitat i la claredat del dibuix per a facilitar la comunicació. Hem fugit bastant de les respectables tendències estètiques que avui dia s'imposen en el còmic, tornant al blanc i negre (ara que sembla tan fàcil acolorir una imatge per ordinador) i evitant al màxim la participació digital, que encara que està molt bé i queda molt bonica, en aquest cas no ens sembla una prioritat per a l'ús que volem donar a les vinyetes, que preferim artesanals. Aspirem a que el lector faci un cop d'ull ràpid i que a aquest segueixi una llarga reflexió. I a més amb l'esperança que us reconegueu en algun dels seus traços.

En virtut d'aquesta senzillesa estètica de la qual fem gala, els estudiosos ens situarien en el caseller del anomenat còmic simple o filosòfic, al costat de Penauts, Shultz, Quino... Esperem ser més filosòfiques que simples, doncs cert humor gràfic pertany clarament a una branca de la filosofia. Al mateix temps, no obstant això, potser fem sociologia d'una manera gairebé inconscient. No en

va el nostre és l'estudi no sistemàtic d'un dels grups que conformen la societat, el nostre objecte són les relacions humanes i els nostres instruments l'observació i una certa dosi de raó, al mateix temps que ens basem en verificacions empíriques. Parla Lola una altra vegada: "Em pregunto perquè ens ensenyen tant a guanyar i tan poc a perdre, si gairebé sempre perdem".

Però no podíem acomiadar-nos sense tractar la qüestió de la filiació feminista de les nostres vinyetes, qüestió espinosa que en aquesta seu podria resultar controvertida. Moltes autores es neguen a admetre el seu feminisme per por a resultar antiquades o a ser encasellades. Nosaltres no. Déu ens lliuri del contrari, de que ens acusin un dia de fer humor androcèntric. Què fariem sense les moltes batalles guanyades pel feminisme? Com diu Maitena, estaríem totes planxant; i no seriem avui aquí. Sí, som feministes perquè som dones i perquè no som ximplés. I precisament per això no som feministes excloents, d'aquestes que odien als homes i els consideren una amenaça. De totes maneres, i encara que en aparença els nostres plantejaments siguin molt menys radicals que els de Monique Wittig, qui afirmava que les lesbianes no eren dones, sinó un gènere diferent ("Una lesbiana alterada val per dues dones alterades", opina Lola), sí que estem amb ella quan diu que en benefici de tots, és necessària una revolució cultural que renovi la cultura del present, tant la masculina com la femenina.

Algú podrà pensar que no escrivim exclusivament des de la perspectiva feminista, encara que crec que deixem la nostra ideologia prou clara i creiem que en té molt de feminista i igualitària. Estem, com no podia ser d'altra manera, per l'equiparació total de drets (mateix sou, mateixes obligacions en el si de la llar...). Que trist haver de verbalitzar una cosa tan òbvia! Però que les dones cobren menys que els homes, excepte a l'administració pública, ens temem que és una evidència. Som conscients del repartiment desigual del poder (periòdicament, ens recorden que hi ha poques dones en alts càrrecs mentre tantes ocupen càrrecs intermedis i omplen les aules universitàries preparant-se per a pujar escalafons), i per això hem creat una protagonista femenina i no un gat amb botes o un canari flautista. I ho hem fet amb plena consciència, perquè almenys en els nostres llibres la nostra protagonista sí que tingui el poder, tot el poder, i governi i manipuli tot el que li vingui de gust. Ens neguem a acceptar la submissió de les dones a res que no siguin elles mateixes (cadascuna a si mateixa, s'entén) i critiquem obertament, per això estem aquí, els rols assignats culturalment a cada sexe.

Però això no vol dir que Lola no pugui, per posar un cas, tenir un deix masculista en aquest ésser promiscu que la caracteritza; en una vinyeta diu: "Tastaolletes, jo? Quantes més fletxes, millor!". Diguem que ser políticament correctes no és precisament el nostre objectiu. De manera que no pensem dibuixar mai a una Lola que digui "elles i ells", "amigues i amics", "nenes i nens", "ciutadanes i ciutadans".

És la nostra, en conseqüència, una perspectiva de gènere? Quin remei! No pensem renunciar al que som; és més, estem encantades de ser-ho i de poder plasmar-ho en vinyetes d'humor. El còmic, aquest invent nord-americà que té ja més d'un segle (com el cinema), gènere popular i de fàcil lectura, és un vehicle perfecte per a dir el que una pensa i a més fer-ho és gratis, doncs et paguen molt poc o res. El nostre és un còmic contestatari. És difícil fer humor a través de l'elogi, de manera que hem estat conservadores i hem triat la crítica, aquesta arma llancívola. Clar que no fem humor gràfic de denúncia, sinó humor gràfic "estic fins a les...". Critiquem el que considerem oportú criticar i critiquem a les pròpies dones, amb les seves debilitats i les seves grandeses (la inseguretat respecte al cos, la tirania de la moda, els excessos en la cirurgia plàstica...).

Suposem que després d'aquesta llarga exposició ha quedat clar que l'humor és la base de Lola, l'eix al voltant del qual gira. Una Lola que no fos somriure ho tindria molt més difícil per a dir segons què. Citem a Mingote: "L'humor no està renyit amb la serietat sinó amb l'avorriment". I Lola és seriosa sense ser avorrida, o això pretenem. En els nostres llibres no hi ha trama, no hi ha argument; consten només d'un grapat de dibuixos independents que aspiren a ser una mica dards. Això sí, amb la vaselina de l'humor per a no fer massa mal. I recordem que d'aquí a pocs dies publicarem una antologia en català que serà la primera aportació en aquesta llengua. Còmic de noies que dibuixen noies fet en ple segle XXI.

REFERÈNCIES BIBLIORÀFIQUES

ELENA puntoG (2005), *The Lola's World 1*, Barcelona, Ediciones de La Tempestad.

— (2006), *The Lola's World 2*, Barcelona, Ediciones de la Tempestad.

— (2007), *The Lola's World. Antologia*, Barcelona, Llibres de l'Índex.

Merino, Ana (2001), "Women in comics: a space for recognizing other voices", *The Comics Journal*, 237, sep. 2001. [sense pàgines]